

**ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
В СЕРЕДОВИЩЕ ОДНОЛІТКІВ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ**

Луканьова Л. О.

ВСТУП

Впродовж останніх років науковці та педагоги-практики спеціальної освіти в Україні об'єднали свої зусилля на впровадженні в освітній процес прогресивного та інноваційного напрямку – інклюзивного навчання. Інклюзія (від «inclusion» – включення) – це процес реального включення осіб з особливими потребами в активне суспільне життя, і насамперед, тих що мають труднощі у фізичному та психічному розвитку¹.

Включення дітей з ООП (особливими освітніми потребами) в освітнє середовище однолітків з типовим розвитком є тим елементом, який робить цей напрямок освіти цікавим як для корекційних педагогів, так і для батьків дітей з порушеннями розвитку. Діти з особливими освітніми потребами мають можливість спілкуватися з ровесниками, відчувати себе рівними серед них. Позитивна атмосфера та спеціально організоване освітнє середовище мають значний корекційний і адаптаційний ефект, досягти якого в умовах спеціальних закладів не завжди можливо. Попри швидке впровадження інклюзивної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах та її позитивний вплив на учнівський колектив, батьки дітей із порушеннями розвитку часто стикаються із суперечливими запитаннями: «Чи зможе їхня дитина адаптуватися у освітньому закладі?», « Чи знайде спільну мову з однолітками?», «Як реагуватиме на незвичні ситуації?», «Як ровесники ставитимуться до її особливостей?». Такі сумніви, безумовно, виникають, адже процес соціалізації та розвиток комунікативних навичок є одними з головних цілей інклюзивного навчання.

Водночас, діти з типовим розвитком, які починають навчатися в інклюзивних класах і вперше зустрічаються з ровесниками, які мають порушення розвитку, а також їхні батьки нерідко задаються запитаннями: «Як навчання з дітьми з ООП впливатиме на загальний

---

¹ Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ : ЦУЛ, 2016. С. 15.

освітній процес?», «Як організувати спільний відпочинок?», «Як відповідати на запитання дитини щодо її однокласника з особливостями розвитку?». Задля вирішення цих непростих питань важливо, щоб у закладі освіти було створене сприятливе та відкрите інклюзивне середовище, адже діти з особливими освітніми потребами, найчастіше, залишаються в ізольованій чи відторгнутій позиції у колективі інклюзивного класу. Вони не відчують своєї приналежності до групи однолітків та сприймають соціально-психологічний клімат довкола них як недостатньо сприятливий. Варто зазначити, що соціально-психологічна атмосфера у дитячому колективі інклюзивного класу напряму залежить від рівня психологічної готовності педагога до роботи в умовах інклюзивного навчання.

1. Особливості соціалізації та комунікації дітей з типовим розвитком та їх взаємодії та спілкування з дітьми з особливими освітніми потребами

Спілкування є ключовою складовою людського існування та важливою частиною особистісного зростання. Кожна людина володіє своєю унікальною, неповторною атмосферою, яка проявляється протягом спілкування і особливим чином впливає на співрозмовників. Втім, особливості процесу спілкування змінюються відповідно до вікових періодів. У ході проходження кожного етапу онтогенезу змінюється соціальна ситуація, яка визначає розвиток дитини, а також розширюється її коло взаємодій. Наприклад, якщо в період немовляти та раннього дитинства майже відсутня взаємодія з однолітками, то в дошкільний період виникають перші дружні стосунки. Попри це, основним компонентом соціальної ситуації у розвитку дітей цього віку залишається спілкування з дорослими.

Не зважаючи на те, що з початком навчання у школі в молодших школярів значно розширюється коло спілкування, їх оточує безліч однокласників з якими вони проводять значну кількість часу, провідним суб'єктом спілкування в даному віці залишається дорослий².

У цей період значущою дорослою фігурою для дитини є педагог, який стає авторитетом та заслуговує великої довіри. Особливий зв'язок між дитиною і педагогом формується через те, що для дитини все більше значення має суспільна оцінка її дій, знань і особистісних якостей. Діти старшого дошкільного віку та молодші школярі зазвичай перебувають в емоційній залежності від учителя (вихователя), через що вони намагаються його наслідувати. Ця риса також впливає на взаємини всередині дитячого колективу: негативне ставлення педагога

---

² Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ : Кондор, 2015. С. 183.

до певної дитини може відобразитися й у ставленні інших дітей до нього. Саме тому на педагогові лежить неабияка відповідальність – він демонструє зразки соціальної поведінки. Від характеру стосунків «дорослий-дитина» значною мірою залежить психологічний комфорт у колективі дітей інклюзивного класу чи групи.

Діти дошкільного віку та учні 1–2 класів зазвичай мають особливе ставлення до свого педагога. Вони схильні до безумовної любові й поваги до нього лише через те, що він їх навчає, і при цьому не демонструють критичного ставлення. Проте ситуація може змінитися у 3–4 класі. Якщо вчитель починає допускати помилки, в учнів виникає критичне ставлення до його роботи. Стиль спілкування педагога значною мірою впливає на поведінку дітей у різних сферах навчального життя. Під час початку шкільного навчання коло спілкування школяра розширюється і включає не лише вчителя, але й однокласників та інших учнів. Попри провідну роль учителя у процесі соціалізації, важливе значення також мають відносини з однолітками. Початок навчання у школі стає часом значних змін для молодших школярів. Часто діти відчують розгубленість, сором'язливість і певну стриманість. Вони можуть мати труднощі із запам'ятовуванням облич та імен своїх однокласників чи сусідів по парті. Одним із найбільших викликів для адаптації дитини у колективі є усвідомлення формальної рівності всіх учасників цього середовища. Учням часто буває складно зрозуміти, що, незважаючи на різницю у манері спілкування, стилі одягу, темпераменті чи характері, всі вони однаково рівні й мають однакові права і потреби. Саме тому основну роль у формуванні міжособистісних відносин відіграє вчитель.

У процесі навчання в шкільному колективі у дітей формується бажання спілкуватися з однолітками, і вони особливо цінують свою приналежність до групи. Водночас молодший шкільний вік часто описується як період дитячих конфліктів та недоброзичливості.

Поняття дружби у дітей дошкільного віку та учнів молодших класів має суттєві відмінності. Діти 5–6 років, вважають друзями тих, з ким проводять час у спільних іграх. Основними критеріями вибору друзів для них є гарна поведінка та спільні інтереси. У цьому віці дружба зароджується швидко, але так само легко може розірватися. Із дорослішанням дітей ці критерії змінюються. Діти молодшого шкільного віку починають вважати друзями тих, хто надає їм допомогу та позитивно реагує на їхні прохання. Важливими стають такі риси однолітків як доброта, чесність, самостійність та впевненість у собі. Лідерами у колективі молодших школярів зазвичай обирають дітей, які демонструють успішність у навчанні, чесність, сміливість і ініціативність.

Значну роль у цьому процесі також відіграє вміння цікаво розповідати історії, особливо ті, що безпосередньо стосуються самих дітей. Така здатність нерідко впливає на вибір лідера серед однолітків. До завершення молодшого шкільного віку соціальна роль однолітків значно зростає. Діти стають чутливішими до зауважень, зроблених у присутності ровесників, сором'язливішими у спілкуванні з незнайомими дорослими та іншими дітьми свого віку.

Дитячу дружбу в цьому віці можна умовно розділити на товариську та приятельську. Товариська дружба зазвичай є більш поверховою і проявляється головним чином у спілкуванні в класі з однолітками своєї статі. Натомість, приятельські відносини базуються не лише на взаємній симпатії, але й на безумовному прийнятті друга таким, яким він є. Шкільне життя відіграє важливу роль у формуванні в дітей багатьох моральних якостей, які стануть основою їхнього подальшого розвитку. Е. Гуцало відзначає, що першокласники часто мають тенденцію переоцінювати власні моральні якості та недооцінювати їх у своїх однолітків. Завдяки дружбі вони не лише засвоюють соціальні поняття, але й оволодівають важливими соціальними навичками, формуючи при цьому почуття самоповаги.

У цей період життя найбільш поширеною є групова дружба, яка виконує безліч функцій. Серед найважливіших – розвиток самосвідомості та формування почуття причетності й зв'язку із суспільством своїх ровесників. Через дружбу діти краще опановують соціальні правила та розвиваються як особистості.

Ще одним важливим моментом у спілкуванні є мотивація спілкування, а саме ознаки, які впливають на вибір суб'єктів кола спілкування молодших школярів. Окрім особистісних якостей описаних вище, при виборі друзів діти мотивуються такими зовнішніми факторами як: «живемо неподалік один одного», «моя сестра знає її сестру», «сидимо за однією партою». Для дівчаток молодших класів характерним є залучення дітей дошкільного віку в позашкільному спілкуванні, в той час як хлопчики охочіше спілкуються з однолітками³.

У дітей стаючого дошкільного віку та учнів 1-2-х класів дружба має переважно егоцентричний характер, що проявляється у прагненні задовольнити власні бажання, навіть якщо вони суперечать моральним нормам групи. У цьому віці досягнення мети зазвичай не супроводжується значними емоційними переживаннями. Проте в 3-4 класах відбуваються помітні зміни: діти стають більш залежними від спілкування з однолітками. На цьому етапі дружба все ще залишається нестійкою і може легко розірватися через незначні конфліктні ситуації,

---

³ Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ : ЦУЛ, 2016. С. 94.

одночасно починає формуватися стабільний дитячий колектив із власними правилами та нормами поведінки. Чим більше школяр інтегрований у колектив, тим сильніше його емоційне благополуччя починає залежати від прийняття і схвалення з боку ровесників. Це, у свою чергу, сприяє тому, що діти поступово засвоюють цінності колективу і приймають їх як власні. Спостерігається тенденція до зростання залежності учня від групи або її лідера, що може знижувати рівень самоконтролю та іноді спричиняти небажані чи негідні вчинки.

З віком потреба у спілкуванні з однолітками у дітей лише збільшується. Вони формують групи, в яких встановлюють власні чіткі правила. Найбільше під впливом груп опиняються учні з низькою самооцінкою та підвищеним рівнем тривожності та наявними у них порушеннями розвитку. Визнання в групі допомагає їм підвищити впевненість у собі. Поділ на групи має двоякий характер. З одного боку, це позитивне явище, адже воно допомагає дитині ідентифікувати себе за певними ознаками. Однак зі світлою стороною є й негативна: такі процеси можуть стати джерелом ворожнечі та неприйняття в колективі. Зважаючи на труднощі, з якими стикаються звичайні школярі під час інтеграції в дитячий колектив, можна припустити, що для дітей із порушеннями розвитку ці виклики загострюються в кілька разів. Чимало педагогів вважають, що одним із недоліків інклюзивної освіти є ризик того, що діти з особливими освітніми потребами можуть бути відкинуті однолітками. У таких випадках вони ризикують залишитися відокремленою частиною дитячого колективу. Тим не менш, більшість навчальних закладів з інклюзивним навчанням активно працюють над руйнуванням цього стереотипу, сприяючи інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у дружнє середовище закладу освіти та сприяючи формуванню теплих взаємин між дітьми.

Діти з ООП часто зустрічаються з перешкодами у встановленні дружніх відносин, оскільки їхнє коло спілкування буває досить обмеженим. В країнах де інклюзивне навчання набуло значного розвитку, дослідження показали що 95% дітей з порушеннями розвитку мають принаймні одного друга в школі, проте якість цієї дружби значно гірша ніж між дітьми з типовим розвитком.

Більшість дітей з обмеженими можливостями мають труднощі з участю у колективній грі, тому 65% проводять вільний час в самотності, якщо ніхто з однокласників не проявить ініціативу до особистісного спілкування⁴.

---

⁴ Krampač Grljušić A. PEER RELATIONS IN INCLUSIVE CLASSES : Research in Pedagogy / Aleksandra Krampač Grljušić1 // Ukraine-Analysen. Croatia : Department of Pedagogy. № 1. 2018. P. 17.

Якщо дитина має хоча б одного друга, це позитивно впливає на її сприйняття в дитячому колективі. Проте іноді дружба може приносити й негативні наслідки. Діти з порушеннями розвитку часто мають занижені критерії у виборі друзів, тому ті, хто стає їхніми товаришами, можуть показувати не найкращі приклади поведінки. Це особливо небезпечно для дітей із поведінковими порушеннями, адже такі стосунки не сприятимуть корекції небажаної поведінки, а радше загострять проблеми як у соціальній взаємодії, так і у подальшому навчанні.

Дітей із більш значними порушеннями, зазвичай, сприймають толерантніше, ніж тих, у кого порушення менш виражені. Це пояснюється тим, що під час взаємодії з такими дітьми їхні здорові однолітки відчують необхідність надати їм допомогу, що для багатьох є приемним процесом. Досить поширеною досі залишається думка про те, що діти з порушеннями розвитку закриті, байдужі та не прагнуть до спілкування. У реальності вони прагнуть взаємодії, але часто не знають, як це зробити. Важливу роль відіграє створення дружньої та комфортної атмосфери в колективі. Для цього потрібна активна вмотивованість усіх дітей, їхніх батьків і насамперед педагогів у формуванні середовища, де кожен почуватиметься прийнятим.

Основою такого процесу є знання базових правил комунікації. Хоча діти з порушеннями розвитку прагнуть бути частиною колективу й спілкуватися, вони часто не проявляють ініціативи в цьому напрямку. Причинами можуть бути як комплекси, пов'язані з їхньою ситуацією, так і недостатній рівень навичок спілкування. Завданням педагога є навчання дітей проявляти ініціативу в комунікації зі своїми однолітками, які мають труднощі в соціальній взаємодії. Цього можна досягнути різними способами, але ключовим моментом завжди залишається особистий приклад учителя.

2. Формування атмосфери толерантності в дитячому колективі інклюзивного простору

Головним завданням педагогічного колективу закладу з інклюзивним навчанням є формування толерантного освітнього середовища. У цьому процесі беруть участь не лише педагоги, які безпосередньо працюють з дітьми з ООП, але й усі педагоги, які, так чи інакше, спілкуються з ними. Ключовими суб'єктами цього процесу зазвичай виступають: корекційні педагоги, практичний психолог, соціальний педагог та асистент вчителя (вихователя), який проводить з дітьми з ООП найбільшу кількість часу, що дозволяє йому чинити найсуттєвіший корекційно-виховний вплив на дитину з порушеннями розвитку. Важливим чинником позитивної динаміки корекційно-виховного

впливу є її взаємодія самих дітей між собою, що сприяє формуванню доброзичливої атмосфери в колективі.

А. Обухівська зазначає, що ключовими напрямками виховної роботи у процесі створення толерантного освітнього середовища є формування у дитячому колективі уміння приймати, розуміти інших і будувати з ними позитивну взаємодію.

Завданнями створення толерантного середовища є:

- мінімізація негативних емоційних проявів;
- зняття напруги в групі дітей; навчання способів саморегуляції;
- підтримка емоційної чутливості;
- розвиток емпатії й адекватного емоційного реагування (емоційна стабільність);
- розвиток вольової сфери;
- актуалізація бажання спілкуватися з людьми; виховання позитивного ставлення до людей;
- включення ідей толерантності в гру, інші продуктивні види діяльності та обговорення реальних подій життя⁵.

У реалізації цього завдання важливу роль відіграє залучення дітей молодшого шкільного віку до суспільно корисної діяльності та волонтерських ініціатив. Це сприятиме розвитку у них почуття відповідальності й стане джерелом позитивного досвіду. Для наймолодших школярів корисною буде участь у таких проєктах, як виготовлення листівок для військових, організація листування з однолітками, котрі проживають у зоні бойових дій, або складання подарунків для вихованців дитячих будинків. Такі активності мають позитивний вплив на дітей, адже вони відчувають свою важливість для інших і з ентузіазмом прагнуть допомагати, що також позитивно позначається на взаєминах з ровесниками, які мають особливі освітні потреби. Другий напрям виховної роботи передбачає проведення тренінгових заходів як для дітей, так і для їхніх батьків. Дуже ефективним є формат інтерактивних бесід, які включають різноманітні види активності, наприклад перегляд фрагментів фільмів чи обговорення спільних заходів, які плануються в майбутньому. В процесі роботи з дошкільниками та молодшими школярами надзвичайно важливо створити атмосферу, де діти можуть відкрито виражати свої почуття в межах, комфортних для інших. Дітям потрібні відповіді на запитання, що їх хвилюють, і дорослі – педагоги та батьки – мають навчитися давати ці відповіді правильно. Ігнорування дитячих запитань, особливо незручних для дорослих, є не доцільним підходом. Дітям необхідно

---

⁵ Психологічний супровід інклюзивної освіти : методич. рекомен./за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017.

спілкування зі значимими дорослими, бо саме через бесіду вони можуть досягнути важливі виховні моменти та зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки у різних життєвих ситуаціях. Їм потрібна думка людини, яку вони вважають авторитетом. Почуття довіри й підтримки від такої особи має велике значення для їхнього формування. Щоб забезпечити більш глибоке розуміння та здобути корисні поради щодо оптимальних дій у конкретних обставинах, важливо зосередитися на рефлексії, яка є ключовою складовою цього етапу. У свою чергу, такі заходи, як дискусії, перегляди кінофільмів чи проведення тренінгів, виступають лише інструментами для формування та розвитку рефлексивних навичок.

З практичної точки зору вартими уваги є кілька підходів до створення атмосфери толерантності та розвитку толерантних відносин у дитячому колективі. Одним із найпоширеніших методів організації толерантного середовища є «Ранкові вітання». Його суть полягає в тому, що перед початком занять діти по черзі обирають із запропонованих різні способи привітання. Найкраще використовувати цей метод зі всіма дітьми по черзі, приділяючи більше уваги дітям з особливими освітніми потребами. Це сприяє формуванню атмосфери рівності, допомагаючи ровесникам зрозуміти, що незалежно від можливих порушень розвитку окремих дітей, кожен заслуговує на увагу відповідно до своїх потреб. Розвиток позитивного середовища також може бути інтегрований у звичайні організаційні моменти, наприклад, через роль «помічника дня». Хоча учням із порушеннями розвитку може бути складніше виконувати ці обов'язки, і їм може знадобитися постійна підтримка асистента, така практика має великий вплив на весь дитячий колектив. Інші діти починають бачити цього учня не лише як того, кому потрібна допомога, але й як того, хто здатний допомагати. Подібний підхід є важливим для формування дружніх стосунків у колективі. Крім того, діти помічають, що педагог вірить у дитину, довіряє їй важливі завдання та ставиться до неї на рівних, що мотивує інших наслідувати цей приклад. Найважливішим позитивним аспектом такої практики є зміни у самооцінці самої дитини. Усвідомлення своєї здатності допомагати іншим і відчуття підтримки з боку оточення сприяють формуванню впевненості у власних силах і підвищують мотивацію. Розвиток навичок прийняття, розуміння інших і позитивної взаємодії реалізується також завдяки тренінговим заняттям. Формат і зміст таких тренінгів можуть бути гнучкими й різноманітними, але зазвичай вони включають привітання, вправи та підсумкову рефлексію. Особливість цього методу полягає в тому, що після кожної вправи проводиться обговорення та аналіз отриманого досвіду. Такі тренінги

часто мають символічний характер і стимулюють дітей розмірковувати над піднятими темами навіть після їх завершення. Більш того, сильні емоційні переживання під час таких занять можуть зберігатися в пам'яті та посилювати розуміння певних ситуацій у майбутньому. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що ефективність виховання толерантності та створення сприятливого середовища багато в чому залежить від особистості педагога. Саме його просвітницька робота з дітьми та батьками, уважність до почуттів дітей і готовність відповідати на їхні запитання відіграють ключову роль у формуванні атмосфери взаєморозуміння та відкритості.

3. Вирішальна роль педагога у підготовці дітей з типовим розвитком до прийняття їх однолітків з особливими освітніми потребами та згуртуванні дитячого колективу

Професійна діяльність педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням містить не лише загальновідомі складові, притаманні педагогічній професії, а й вимагає від них якісно нових підходів до взаємодії з дітьми. Особливість полягає в тому, що в інклюзивному освітньому просторі навчаються діти як із типовим розвитком, так і з особливими освітніми потребами. Це ускладнює завдання формування згуртованого дитячого колективу та створення позитивного соціально-психологічного, толерантного середовища. Наукові дослідження А. Колупаєвої, О. Чеботарьової, І. Кузави, О. Чопік та інших вказують на важливість ролі педагога у формуванні дитячого колективу інклюзивного закладу освіти та сприянні соціальній адаптації у ньому дітей з особливими освітніми потребами. Для досягнення цієї мети дорослий має приймати кожен дитину такою, якою вона є, поважаючи її унікальність та індивідуальність, і це ж потрібно прищеплювати іншим дітям. Педагог інклюзивного класу (групи) повинен докладати максимум зусиль для створення згуртованого й дружнього колективу. Важливо забезпечити всіх дітей не тільки рівними правами, але й однаковими можливостями для розвитку. Сприятливе середовище сприяє розвитку ініціативності, творчості й пізнавальної активності дітей як з типовим розвитком так і з особливими освітніми потребами, що позитивно впливає на їхнє навчання й загальний розвиток. Педагог має регулярно створювати умови для формування позитивних соціальних стосунків у колективі, працюючи над єдністю класу (групи) дітей. Це допоможе кожній дитині відчувати любов, підтримку і повагу. Основним завданням педагогічних працівників, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, є забезпечення таких умов, щоб їхній розвиток

відбувався у позитивному емоційному середовищі. Це сприяє гарному настрою дітей і є важливою складовою їхнього психічного та особистісного зростання. Ефективність реалізації всіх зазначених напрямів залежить від рівня фахової майстерності, особистої толерантності та психологічної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання.

ВИСНОВКИ

Інтеграція дітей з порушеннями розвитку надзвичайно складний і багатогранний процес, що вимагає наукового та практично-структурованого підходу. Цей процес потребує від педагогів не лише професійної готовності, але й глибокого планування, яке має передбачати заходи для успішної реалізації засад інклюзивної освіти. Важливо забезпечити ефективну міжособистісну взаємодію між дітьми з порушеннями розвитку та їх однолітками одразу з початку роботи інклюзивного класу. Хоча педагог не може змусити дітей до взаємодії чи активно формувати згуртований колектив, він має можливість сприяти розвитку моральної свідомості дитячого колективу. Варто зазначити, що встановлення міжособистісних взаємин у дошкільному та молодшому шкільному віці є складним завданням, оскільки дитяча дружба часто характеризується ситуативністю та егоцентризмом. Пошук друзів стає особливо проблемним для дітей з порушеннями розвитку у дошкільному віці та молодшому шкільному віці. Однак заклад освіти має вагомий ресурс у вигляді авторитету педагога, якого діти у цьому віці, зазвичай, сприймають беззастережно. Таким чином, позитивне ставлення педагога до кожної дитини та його свідомий акцент на цьому аспекті може сприяти створенню доброзичливої атмосфери у класі (групі). Утім, незважаючи на всі зусилля педагогів, проблема неприйняття окремих дітей з особливими освітніми потребами групою однолітків часто залишається актуальною. На формування інклюзивного середовища впливають різноманітні чинники, включаючи ступінь важкості порушення, вікові особливості дитини, ставлення педагога, рівень організації сприятливих умов у класі та навіть психоемоційний стан батьків. Попри всі виклики та труднощі процесу інтеграції, для педагогів і батьків є принципово важливим використовувати всі можливі засоби для успішного включення дітей з порушеннями розвитку у соціальне та навчальне середовище.

АНОТАЦІЯ

Інклюзивна освіта дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, організовується з врахуванням їхніх особливих освітніх потреб у спеціальному освітньому середовищі, та спрямована на розвиток їх життєвої компетентності, необхідної для успішної соціальної адаптації та інтеграції. В Україні сьогодні приділяється значна увага підвищенню якості освітнього процесу для цієї категорії дітей. Одним із ключових аспектів інклюзивної освіти є формування позитивних взаємин між дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) і їхніми ровесниками з типовим розвитком. Основний показник якості такої освіти полягає у створенні умов для максимальної самореалізації кожної дитини у різних сферах життя з урахуванням її індивідуальних психофізичних характеристик.

Література

1. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : Монографія. Серія: Інклюзивна освіта. 2009. 272 с.
2. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., М'якушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В.; за наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. М'якушко. Київ: ІСПП, 2020. 558 с.
3. Кузава І. Б., Луканьова Л.О. Науково-практичні засади організації дошкільної інклюзивної освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2023. № 2 (5). С. 84–89. DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2023-2-19>
4. Малинович Л. Психологічні особливості взаємодії у сім'ях, де виховується дитина з порушеннями в розвитку. Збірник тез науково-практичної конференції з міжнародною участю «Психологія національної безпеки». 2017. С. 174–176.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
6. Психологічний супровід інклюзивної освіти : методич. рекоменд. / за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
7. Чопік О.В. Роль педагогів у становленні учнівських соціальних зв'язків у інклюзивному класі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2011. Вип. 17(1). С. 171-178.
8. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ : ЦУЛ, 2016. 248 с.

9. Guralnick M. J. A framework for change in early childhood inclusion. In M. J.Guralnick (Ed.), Early Childhood inclusion: Focus on change. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2001. P. 3–35.

10. Krampač Grljušić A. PEER RELATIONS IN INCLUSIVE CLASSES : Research in Pedagogy. / Aleksandra Krampač Grljušić1// Ukraine-Analysen. Croatia : Department of Pedagogy. № 1. 2018. P. 17–35.

Information about the author:

Lukanova Liudmyla Oleksiivna,

Senior Teacher at the Department of Special and Inclusive Education

Lesya Ukrainka Volyn National University

13, Volya Ave., Lutsk, Volyn region, 43025, Ukraine